

LUND UNIVERSITY

Debatt på låtsas

Banakar, Reza

Published in:
I & M

1991

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Banakar, R. (1991). Debatt på låtsas. *I & M*, 91(6), 3-10.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

REZA BANAKAR

En asylsökande blev brutalt misshandlad och förnedrad av fem svenska poliser medan han hölls i förvar i cell 48 på Centrumhäktet i Polishuset i Malmö i strid mot invandrarverkets beslut att han skulle släppas fri. Poliserna polisanmäldes för misshandel och olaga frihetsberövande och händelsen utlöste en offentlig debatt. Debatten som började intensivt neutraliserades emellertid snabbt av välmenande samhällsdebattörer och inom några månader förvandlades den till en absurd diskussion kring juristutbildningen och knappa resurser vid Juridiska institutionen, Lunds universitet.

Händelsen i Malmö handlade dock inte enbart om den enskilde asylsökande som grymt förnedrades i cell 48 på Centrumhäktet. Det var det pluralistiska samhällsidealet och den människosyn det förespråkar som ifrågasattes. Men dessa grundläggande frågor som berör minoriteternas rättigheter i Sverige blev inte aktualiserade under debattens gång. I stället för att undersöka problemets kärna vände man sig inåt till rättssystemets innersta beståndsdelar för att hitta botemedel mot de störande effekterna som icke-rättsliga samhälleliga faktorer kan ha på rättstillämpningen.

Har invandrar- och flyktingfrågorna blivit en katalysator för andra samhällsproblem i Sverige? Eller utgör de – liksom kriminalpolitiska spörsmål – en lämplig inträdesport till det offentliga samtalets sfär för resursfattiga samhällsdebattörer? Har man ingenting värt att säga kan man alltid initiera en debatt för eller emot flyktingpolitiken och de problem som försorsakats av invandringen till Sverige. Alternativt kan man välja

kriminalpolitiken och börja en debatt om det ökande narkotikamissbruket eller brottsligheten i landet, även om trenden är den motsatta och företeelserna faktiskt minskar. Eller man kan utnyttja både kriminal- och flyktingfrågorna samtidigt, som t ex åklagaren och numera riksdagsmannen Jerry Martinger gjorde, för att framkalla största möjliga effekt hos publiken genom att skriva artiklar i Svenska Dagbladet (16/6-91) om att "Sverige skall inte vara fristad för allsköns brottslingar från andra länder" och att "kriminella element som inte är önskvärda i sina hemländer tar sig till Sverige under en ny identitet". Märk väl hur ofta kriminalpolitiska frågor och flyktingfrågor sammanfaller i Sverige och hur lite hänsyn samhällsdebatterande svenska politiker tar till att den överväldigande majoriteten av invandrare och flyktingar varken är brottslingar eller har förfalskat sin identitet.

Låt mig här kortfattat beskriva vad som menas med offentlighet, det offentliga samtalet respektive samhällsdebatt, tre mycket närbesläktade och överlap-

pande begrepp som kommer att användas i det följande för att analysera en rad invandrar- och flyktingfrågor. Begreppet offentlighet använder jag här i enlighet med den tyske socialfilosofen Jürgen Habermas kritiska beskrivning av den borgerliga offentligheten, för att beteckna ett socialt område som består av sociala institutioner "där privatfolk kan samlas till publikum". Avsikten för den ideala församlingen blir att fastställa en offentlig mening eller en allmän opinion beträffande det allmännas bästa. Denna målsättning uppnås i offentligheten genom diskussion och blir också en princip för lagars sanning, rätt och legitimitet i den borgerliga föreställningsvärlden.

Det offentliga samtalet är en benämning som används för summan av alla sådana kommunikativa handlingar som har som sitt huvudsyfte att uppnå offentligt samförstånd genom fri debatt. Samhällsdebatt, som jag använder begreppet här, består å andra sidan enbart av en speciell form av det offentliga samtalet, den form som används främst inom massmedia.

Offentlighetsideal i förfall

Det moderna samhället har, enligt Habermas, medfört förfall av det gamla borgerliga offentlighetsidealet. I inledningen till den svenska översättningen av Jürgen Habermas *Borgerlig offentlighet* (1984) sammanfattar statsvetaren Mats Dahlkvist problemet på följande sätt: Det publikum av läsande och privatfolk, av egendom och bildning, som skulle forma en offentlig mening eller en allmän opinion har ändrats. Vi möter inte längre en kulturellt och politiskt resonerande publik, menar Habermas, utan snarare en konsumerande. I stället för att aktivt medverka genom diskussioner och dialog i bildandet av den allmänna opinionen "sitter den moderna publiken i sin isolerade intimsfär och tittar på professionella TV-debatter"!

Läget försämras ännu mer i Sverige på grund av vad Åke Daun, professor i etnologi, beskriver i *Svensk mentalitet* (1989) som "den bland svenskar relativt fåordiga och passiva kommunikationsstilen". Daun hävdar vidare att "generellt gynnar inte det svenska samhällssystemet utvecklandet av ett socialt aktivt och energiskt sätt att förhålla sig till människor utanför kretsen av familjemedlemmar, vänner och arbetskamrater" (s. 218). Denna kulturella egenhet hos den svenska befolkningen

som, enligt Daun, kan föras tillbaka till "de historiska förändringar av agrarsamhällets organisation och bosättningsmönster" är bland de faktorer som negativt påverkar skapandet av ett vitalt offentligt samtal i landet.

Det finns visserligen fortfarande många möjligheter att på olika sätt delta i det offentliga samtalet. Dagstidningar tillhandahåller, exempelvis, på sina kultur- och debattsidor vissa möjligheter för ett fåtal människor – som har de rätta resurserna i form av både kunskap och personliga kontakter – att genom diskussion påverka, om inte faktiskt bilda, den allmänna opinionen. Att besitta kunskap om omvärlden – vilken visserligen är en kulturellt bestämd egenskap – samt personliga kontakter – vilket är främst en funktion av den sociala position som den enskilde aktören innehar i samhället – är därför två nödvändiga kriterier för att delta i den offentliga debatten.

Dessa två kriterier som utesluter större delen av befolkningen har en ännu sämre effekt på invandrargruppernas deltagande i den offentliga debatten: de utelämnar nästan hela invandrabefolkningen och dess syn på samhällsutvecklingen även i frågor som angår dem själva. Som nykomlingar från andra länder – där kanske även begreppet kunskap definieras på annat sätt – saknar invandrarna och flyktingarna de nödvändiga resurserna för att påverka den allmänna opinionen i Sverige. Det blir därför huvudsakligen samhällsdebattörer ur majoritetsbefolkningen som driver och ofta exploaterar den offentliga debatten om invandrar- och flyktingspecifika frågor i Sverige för andra syften.

Dessa debattörer lägger inte sällan ett mycket negativt perspektiv på dessa frågor, ett faktum som resulterat i att t ex orden invandrare och flykting omedelbart väcker starkt negativa känslor hos de flesta svenskar. Men även när samhällsdebattörerna ställer sig positiva till invandrar- och flyktingfrågor förvränger de ofta den offentliga debattens kommunikativa karaktär genom att enbart debattera frågan i enlighet med majoritetskulturens värderingar och allmänna inställning till invandrare och flyktingar. Det är om denna typ av förvrängning som denna artikel främst kommer att handla.

Ökad betydelse

Samtidigt som möjligheterna att delta i det offentliga samtalet minskat för en

större majoritet av medborgarna, har betydelsen av ett sådant deltagande ökat. Att kunna delta i samhällsdebatter innebär att tillhöra den lilla privilegierade samhällseliten. Men man måste också hitta på något att säga! Oavsett vilken inträdesport man använder för att komma in i samhällsdebatten, så kvarstår det faktum att det offentliga samtalet i stor utsträckning sker i massmedias regi. Tänker vi närmare på det så ser vi att det offentliga samtalet, vilken är grundläggande för det nutida demokratiska samhällssystemet, egentligen är nästan otänkbart utan massmedia och den moderna kommunikationstekniken.

Med andra ord, massmedia sätter på gott och ont ramarna för förverkligandet av större delen av det offentliga samtalet. Jag säger "på gott och ont" därför att massmedia exempelvis har blivit beroende av att sälja nyheter, ett faktum som faktiskt kan påverka nyhetsrapporteringens kvalitet och sanningshalt. Detta är speciellt påfallande beträffande kvällstidningarnas påträngande rubriker och korta texter och privata TV-kanaler som ger även de mest allvarliga nyheter, t ex under Kuwaitkriget, en underhållande vinkling. Denna typ av nyhetshandling leder ofta till att det ideala offentliga samtalet systematiskt förvrängs.

Även om det offentliga samtalet i ökande grad blir beroende av massmedia, tappar dessa i samma takt intresset att befrämja samhällsdebatter i syfte att uppfylla huvudmålsättningen med det offentliga samtalets ideal, dvs för att genom fri debatt bevara och förstärka de demokratiska grundvalarna i det moderna samhället. Annorlunda uttryckt kan man hävda att en offentlig debatt, det må handla om mordet på Olof Palme, en rymning från Kumlabunkern eller misshandel av en asylsökande i polisförvar befrämjas av massmedia i den mån debatten kan användas för att öka tidningarnas lösnummerförsäljning.

Marknadskrafterna som styr massmedia, dvs de rent ekonomiska metoderna som tillämpas inom massmedia för att bedöma samhälleliga företeasers nyhetsvärde, är baserade på vissa värderingar som är oförenliga med det offentliga samtalets målsättningar, dvs att uppnå samförstånd genom en fri debatt. För att visa vilken stor roll massmedia kommit att spela i den offentliga debatten – som i sin tur påverkar hela det

offentliga samtalet och formar våra uppfattningar om vad som är rätt, sant eller legitimt – ämnar jag i det följande ta upp ett konkret exempel på hur ett fall av polismisshandling av en asylsökande i polisförvar hanterats i massmedia.

I stället för att aktivt medverka genom diskussioner och dialog i bildandet av den allmänna opinionen sitter den moderna publiken i sin isolerade intimsfär och tittar på professionella TV-debatter!

Misshandelsfall

Den 12 december 1990, klockan 17.05, anlände en 33-årig flykting från Iran till Malmö och begärde politisk asyl i Sverige. Mannen påstod att han lämnat sin familj bakom sig och flytt från sitt land undan mullornas förföljelser för att rädda sitt liv. Han stoppades i polisens passkontroll vid färjeterminalen i Malmö för att han saknade visum och giltiga identitetshandlingar. Han fördes till polisens utlänningskontor för att det med

hjälp av tolk skulle göras en s k grundutredning om hans identitet och skälet till varför han kommit till Sverige. Mannen vägrade att skriva under utredningen och lämna fingeravtryck. Han hävdade att han inte tänkte skriva under något dokument på ett språk som han inte kan läsa. Dessa dokument, menade han, kunde medföra hans omedelbara avvisning.

Statens invandrarverk i Norrköping beslutade att det fanns sannolika skäl för avvisning och att mannen skulle hållas i polisförvar. Därmed fördes han till Centrumhäktet i Polishuset i Malmö där han nu i en poliscell inväntade sitt öde.

Dagen därpå gjordes en ny polisutredning av iraniens asylskäl och en ansökan för upphållstillstånd upprättades och skickades vidare till invandrarverket i Norrköping. Där verkade man nöjd med de nya uppgifterna om iraniern och klockan 16.53 samma dag faxades ett nytt beslut till Centrumhäktet i Malmö att iraniern inte längre skulle hållas i förvar utan föras över till närmaste flyktingförläggning. Beslutet gällde med omedelbar verkan. Reportern Lasse Sandström berättar om händelseförloppet i Sydsvenska Dagbladet (17/1-91) på följande sätt:

"Beslutet innebar att invandrarverket inte längre ansåg att identifieringen var oklar. Inte heller att han på sannolika skäl skulle utvisas eller att det fanns anledning att tro att han skulle försöka hålla sig undan... Passkontrollanterna B och S från gränskontrollroteln gav sig i väg med tolk till häktet med beskedet. Men i stället för att släppa iraniern fri krävde de på nytt hans fingeravtryck. Han vägrade åter. Passkontrollanterna fick då order av kriminalinspektör M att återvända till sitt kontor.

Kriminalinspektör M ringde till invandrarverket i Norrköping och försökte få verkets beslut upphävt. Tjänstemannen i Norrköping gick inte med på det. Det hade för övrigt varit olagligt att efterkomma polismannens begäran... Men kriminalinspektören M gav sig inte. Han vände sig nu, klockan var tio över åtta på kvällen, till jourhavande polischefen i Malmö, intendent Olle Nilsson, i hans bostad. Han begärde att intendenten skulle fatta beslut om att iraniern skulle hållas kvar i häktet. Olle Nilsson förklarade att invandrarverkets beslut gällde och att han inte kunde ändra på det. Han undrade varför inspektören var så ivrig. Kriminalinspektören M

förklarade att det var nödvändigt att ta fingeravtryck för att kontrollera att iraniern inte sökt uppehållstillstånd i utlandet tidigare (t ex i Tyskland) och för att förhindra att han sökte uppehållstillstånd i någon annan stad... Kriminalinspektören insisterade och till sist gav intendent Nilsson med sig. Fingeravtryck skulle tas och om det var nödvändigt fick tvång användas. Hur det skulle utföras diskuterades inte."

Vid midnatt samma kväll fanns iranierns fingeravtryck på förhørsprotokollet.

Fem dagar senare, den 18 december 1990, under en fest som anordnades av Amnesty International och Röda korset ombord på flyktingbåten "Freedom" träffade iraniern malmöborna Rona och Bruno Morän, båda aktiva i Amnesty International. Iraniern bodde nu ombord på flyktingbåten "Freedom". Här berättade han hur han misshandlades på häktet av poliser och paret Morän fick se iranierns blåslagna ansikte, den svullna armen och blåmärkena på överkroppen. Rona Morän sade efteråt till journalister att under de 25 år som hon arbetat inom Amnesty hade hon aldrig sett något liknande.

Iraniern berättade hur det på kvällen den 13 december – efter att han för andra gången vägrat att skriva under förhørsprotokollet – kom in fem poliser i hans cell, att de lyfte ner honom på golvet, knäade honom i ryggen och slog honom med batonger. Hans rygg hade redan skadats i fångenskap i ett iranskt fängelse. Han skrek till poliserna i cellen: "Rör inte min rygg. Jag ska skriva på papperet", men ingen förstod honom. Det fanns ingen tolk närvarande.

Dagen därpå undersöktes iraniern av invandrarverkets sjuksköterska som på grund av skadorna genast remitterade honom till Allmänna sjukhuset i Malmö. Efter en undersökning på sjukhuset konstaterade läkaren i rättsintyget att patienten hade en blodsvulst och blå missfärgningar under vänster öga samt på vänster överarm. Skador som tyder på att s k trubbigt våld använts.

Morän bestämde sig för att polisanmäla poliserna för misshandel. Fallet blev dessutom anmält till Amnesty International i London, ty om den brutala och förnedrande behandling som iraniern utsattes för hade förekommit i Turkiet, Chile eller Iran, så skulle den av svenska myndigheter och den svenska allmänheten betraktats som tortyr.

Anmälan gick ut på att iraniern blev misshandlad av fem poliser i en cell hos Malmöpolisen. Han blev slagen med batonger i ansiktet och på kroppen osv.

Nu blev fallet uppmärksammat och svenska massmedia började bevakat det. Malmöpolisen reagerade snabbt genom att besluta att utreda ärendet "om den påstådda misshandeln av den 33-årige flyktingen i polishusetts arrest med för-tur".

Juridisk skandal

Lika snabbt som beslutet att utreda ärendet fattades av polisen, lika snabbt lades det ner av åklagare Lars Marmén i Malmö. Den grymma misshandeln av iraniern var enligt åklagaren "försvarlig". I sitt beslut skrev han: "Batongslagen mot vänster överarm och knästötar-na mot bröstet eller mellangärdet får anses vara tillåtet såsom medel för att genomföra ett enligt utlänningslagen 5 kap 5 § beslutat avtagande av fingeravtryck, då andra medel varit otillräckliga och det sålunda brukade våldet varit försvarligt med hänsyn till att S [iraniern] satt sig till motvärn".

Jesús Alcalá, ledamot av Internationella Juristkommissionens styrelse och Sydsvenska Dagbladets ledarskribent, kritiserade åklagarens beslut i ett inlägg i tidningen och beskrev det som "en juridisk skandal" (15/2-91). Enligt de rättsnormer som reglerar polisens agerande i olika situationer, påpekade Alcalá, får våld inte användas om den aktuella tjänsteuppgiften inte har sådan betydelse att det framstår som rimligt att den genomförs med våld. Att få fingeravtryck från en person som inte är brottsling, inte gjort sig skyldig till våld och som följaktligen inte heller ska hållas i häkte eller förvar, tillägger Alcalá, kan inte vara en åtgärd av sådan brådska och dignitet att våld måste användas. Några dagar senare polisanmälde Alcalá de sex poliser som var inblandade i misshandeln av iraniern för lagbrott, samtidigt som han JO-anmälde åklagare Lars Marmén för tjänstefel, för att han inte väckte åtal mot polismännen i fråga.

Polismyndigheten gav sig nu också in i debatten för att försvara sitt agerande och redogjorde för sin syn på frågan. Rune Gullberg, utlänningspolisens chef i Malmö, förklarade att våldsanvändning fanns i polisens regelverk. Iraniern var en besvärlig typ som enbart ställde krav utan att själv vilja samarbeta.

Dessutom misstänkte polisen att iraniern hade kommit från Tyskland och fått order av flyktingsmugglare att inte lämna fingeravtryck för att dölja detta faktum. Rune Gullberg upplevde hela debatten som en häxjakt på poliser och menade bestämt att polisen inte bröt mot lagen.

Det framgick i efterhand att fingeravtrycken varit helt onödiga och att invandrarverkets beslut att släppa iraniern var rätt. Det visade sig att han inte kommit från Tyskland och inte heller uppgett felaktiga uppgifter om sin identitet och att han faktiskt var en flykting i behov av asyl. Detta kommenterade utlänningspolisens chef på följande sätt: "Ja, det visade sig att iraniern var den han uppgav sig vara. Man kan tolka det som att han blev ett offer för att vi skyddar gränsen".

I och med åklagarens beslut att inte väcka åtal mot de misstänkta poliserna skedde delvis en förflyttning av debattens huvudproblem och massmedias intresse. Massmedias uppmärksamhet flyttades från den misshandlade asylsökanden till åklagarens agerande. Frågan blev nu om åklagaren hade tolkat polis-lagen på rätt sätt. Sambandet mellan denna fråga och den faktiska händelsen, dvs misshandeln av iraniern, var emel-

lertid tydligt och intresset för den ursprungliga händelsen fortfarande aktuellt.

Enligt åklagare Marméns tolkning hade polisen rätt att ta fingeravtryck med hjälp av batonslag och knäsparkar. Det påpekades av en ledarskribent i ett inlägg *Åklagarvåldet i Malmö* i Sydsvenska Dagbladet (16/2-91), att en sådan ståndpunkt var både orimlig och stred mot lagen. I polislagens 10 § föreskrivs, poängterade skribenten, att polisen måste följa två grundläggande principer, nämligen behovs- och proportionalitetsprinciperna. I lagens förarbete sågs uttryckligen hur dessa två grundpelare i all polisverksamhet ska tolkas. Skribenten menade vidare att "när lagens väktare själva använt grovt våld mot en människa och våldet är bevisat är det ytterst angeläget att få ett prejudikat i rättsfrågan, dvs om sådant våld är tillåtet eller brottsligt. Det säger sig självt att den bedömningen skall göras av en domstol och inte av en åklagare. Lars Marmén borde därför fullgjort sin åtalsplikt och väckt åtal för bl a misshandel".

I den nyss citerade texten knyter skribenten samman nödvändigheten av att granska åklagarens agerande med den grymma misshandeln i en poliscell. Upp

Amnesty medlemmar bakom anmälan:

Poliser slog flykting i cell

MALMÖ.

En asylsökande iranier hävdar att fem Malmöpoliser misshandlat honom i en cell. Läkarintyg bekräftar att han utsatts för "trubbigt våld". Frågan är hur skadorna uppkommit. Fallet har polisanmälts.

Den 33-årige Mohammed Ali Shiraziadad kom till Malmö med svävern från Köpenhamn på eftermiddagen den 12 december. Han uppgav att han först blev väl bemött och att misshandeln skedde senare på kvällen.

Tisdagen den 18 december träffade han malmöborna Bengt

Rättsintyg

Betr 57 01 51- 0314 Shiraziadad Mohammed Ali Siv Freedom

Pat sökte på skut mott Halmö Allmänna Sjukhus 90 12 14 . uppgav sig ha blivit misshandlad av polis 90 12 13. Uppger sig ha fått batongslag mot vö överarm och blivit inlådd i ryggselutet.

Konklusion: Pat företedde 90 12 15 hematom och blåmärken/förbränningar under vänster armbåge samt på utsidan av vänster överarm tydande på trubbigt våld. Några narv, kärl- eller skelettskador fanns ej.

Halmö 90 12 15

Ingemar Örnsten
log lük
Halmö Allmänna Sjukhus

Rättsintyget från ortopedn.

till detta stadium följer händelseutvecklingen en logisk och rationell process. Men den 20 februari 1990 kommer Håkan Hydén, professor i rättssociologi vid Lunds universitet, med ett inlägg i Sydsvenska Dagbladet och vänder på hela debatten. "På flyget till Sydafrika för att studera situationen" bestämde sig professor Hydén på basis av "några artiklar från Sydsvenskan", som enligt hans bedömning hade "vitala betydelse för mänskliga rättigheter", att skriva en artikel och kritisera chefsåklagarens beslut.

För det första jämförde professor Hydén i sin artikel Sverige med "f d militärdiktaturer i Latinamerika", en onödig överdrift i en seriös debatt och med beklagliga konsekvenser som följde. För det andra menade han att problemet förorsakades av att "den svenska juristkåren saknar professionell identitet", vilket ledde "till brist på civillurage och självständigt tänkande". Slutligen, föreslog Hydén att man skulle "öka juristernas världskunskap genom att föra in mer samhällseliga element i utbildningen".

Redan i början av mars samma år kom Torsten Sandström, universitetslektor i civilrätt i Lund, med ett inlägg i vilket han menade att "Hydén kritik av juristutbildningen kan tjäna som en väckarklocka". Sandström delade Hydéns uppfattning att "juristutbildningen här i landet har påtagliga brister och att den får förbättras". Dessutom menade Sandström att "till en del var det en resursfråga". Sandströms inlägg följdes av andra artiklar om juristutbildningen, och debatten om misshandelsmålet och det olaga frihetsberövandet förvandlades till en debatt om "uppläggnings av juridiska studier", Juridiska institutionens "begränsade resurser", "föreläsningar på juridicum" och "juridiska läroböcker".

Att sälja nyheter

Ingen debatt kan föras under en längre tid i massmedierna. Andra samhällsproblem som blir föremål för granskning och diskussion på tidningarnas debattsidor tränger sig på och en debatt förs av massmedia så länge som redaktionen uppfattar den som aktuell eller som en nyhet som kan säljas. Marknadskrafterna som styr det offentliga nyhetsutrymmet har, med andra ord, förvandlat nyheterna till varor. Så snart som de har förlorat sin aktualitet om-

vandlas de till något annat eller glöms helt enkelt bort. Håkan Hydéns inlägg gjordes efter att den faktiska händelsen diskuterats intensivt under – vad som inom tidningsvärlden kan betraktas som lång tid – cirka fyra veckor. Trots det faktum att problemets kärna fortfarande var oberörd och de grundläggande frågorna som den framkallade ännu inte besvarats, avlöste debatten om juristutbildningen diskussionen om den misshandlade iraniern och åklagarens agerande i fallet.

Samma mönster kan man se i andra samhällsdebatter som bedrivits under en längre period. Debatten kring mordet på Olof Palme avlöstes av en debatt kring Hans Holmers agerande som i sin tur avlöstes av flera andra debatter, bl a debatten om Ebbe Carlssons agerande och insmugglingen av avlyssningsapparat till Sverige osv. Nyligen har debatten om Kumlarymningen avlöstes av en debatt om kriminalvården. Den ovan citerade Jerry Martinger förvandlade debatten om Ioan Ursuts och Marten Imandis flykt från Kumlabunkern till en debatt om kriminalvårdens misslyckande och begärde på SvDs Brännpunkt (7/6-91) att halvtidsfrigivningen av de straffade skulle avskaffas.

Låt oss återvända nu till den ur-

sprungliga frågeställningen angående förvandlingen av ett fall om polismisshandel till en fråga om juristutbildning. En asylsökande misshandlades av polisen medan han olagligt hölls i förvar. Det var en nyhet som väckte många människors uppmärksamhet och kunde säljas. Dessutom drev massmedia till att börja med frågan intensivt och framkallade starka och snabba reaktioner hos de berörda myndigheterna. Så länge hade marknadskrafterna som styr massmediernas nyhetshandling en positiv inverkan på händelseförloppet.

Fallet uppmärksammades och blev föremål för närmare granskning. Massmedia medverkade till att befrämja och bedriva ett offentligt samtal om ett angeläget samhällsproblem, exempelvis skapade Sydsvenska Dagbladet ett offentligt forum där samhällsdebattörer kunde ventilera olika tankar kring händelsen samtidigt som man kritiskt granskade och ifrågasatte aktörernas roll i det hela. Men så mattades intresset för frågan och den förändrades till något helt annat. Den misshandlade asylsökanden fick förskjutas till glömskan trots att det offentliga samtalet inte fullbordats. Hydéns omdefiniering av problemet var naturligtvis avgörande för debattens metamorfos, men tidningsre-

Polis erkänner två batongslag

INNERSTADEN.

Trots att utredningen om den påstådda misshandeln av en 33-årig asylsökande i Malmöpolisens arrest inte kommit igång till fullo har polisen redan en del uppgifter som talar mot 33-åringens uppgifter. En polisman har redogjort för hur han utdelade två slag med batong på 33-åringens arm för att få loss hans arm så att ett fingeravtryck kunde tas.

Ärendet ska behandlas med förtur hos polisens interntredningsgrupp. Ännu har ingen åklagare utsetts till att leda den förundersökning som med största sannolikhet ska inledas.

Den 33-åriga asylsökande iraniern gör i en polisanmä-

sina förehavanden vid det aktuella tillfället. En av poliserna bekräftar att han använde sin batong och utdelade två slag mot 33-åringens arm.

Poliserna berättar i sin rapport att de hade till uppgift att få mannens underskrift på de handlingar som ligger till grund för det fortsatta arbetet med hans asylansökan. Handlingarna ska bland annat ligga till grund för det främlingspass som utfärdas och medverka till att styrka mannens identitet, som för närvarande är okänd.

För att ärendet ska kunna drivas vidare efter ansökan om asyl krävs en underskrift alternativt ett tumavtryck.

daktörerna kände också på sig att fallet med den misshandlade iraniern inte kunde exploateras längre.

Två andra fall

Även om jag sympatiserar med Håkan Hydén och, i likhet med honom, vill betona vikten av världskunskap och samhällsvetenskaplig insikt för jurister, måste jag dock påpeka att dessa element i sig varken är nödvändiga eller tillräckliga för att förebygga maktövertagelse eller förekomst av främlingsfientliga och rasistiska handlingar inom den svenska jurist- respektive poliskåren. Maktövertagelse är en funktion av de redan existerande strukturella samhälleliga relationerna, medan etnocentrism, främlingsfientlighet och rasism i första hand är socialpsykologiska fenomen.

Varken strukturella relationer i samhället eller individernas socialpsykologiska referensramar, som ofta är rotade i det omedvetna, kan styras genom att man inför samhällsvetenskapliga inslag i juristutbildningen eller genom att man utvidgar tjänstemännens eller blivande juristers världsbild. Med andra ord, det föreligger inget direkt samband mellan å ena sidan juristutbildningens innehåll och å andra sidan olika myndigheters förhållningssätt till flyktingarna eller till främmande kulturer.

Misshandelsmålet i Malmö innehöll för många olikartade rättsliga, sociala och socialpsykologiska faktorer som på ett förvirrande sätt sammanflätades av olika samhällsdebattörer. Dessutom var omständigheterna kring fallet tämligen unika: å ena sidan handlade det om en asylsökande vid gränsen, å andra sidan om en åklagares dokumenterade tjänstefel.

För att förstå orsakerna till att den asylsökande iraniern misshandlades av polisen och varför åklagaren gjorde som han gjorde måste den faktiska händelsen förenklas och de irrelevanta faktorer som skapar förvirring och oklarhet kring själva händelseförloppet rensas bort. Detta är dock inte så enkelt som det låter. Att förenkla en händelse medför vissa metodologiska svårigheter som man helst skulle vilja undvika. I stället kommer jag därför att beskriva två andra någorlunda liknande men enklare fall som också berör iranska flyktingar och svensk polis. De sociala huvudaktörerna i misshandelsmålet finns, med andra ord, även med i dessa två nya fall, men den socio-kulturella scenen där interaktionen mellan dessa aktörer utspelas

kan lättare observeras. Den kulturella interaktionen mellan dessa aktörer och betydelsen av deras handlingar kommer därför här att framstå på ett överskådligt sätt som förhoppningsvis kastar ljus även över det ursprungliga fallet med den misshandlade iraniern på Centrumhäktet i Malmö.

Nyårsnattsrazzia. Klockan halv fyra på nyårmorgonen 1990 väcktes en iransk flyktingfamilj i sin lägenhet i Eslöv. Strålkastare lyste in genom lägenhetens fönster och en skarp röst talade i en megafon utanför huset. En tungt beväpnad polisstyrka hade omringat familjens hus. Grannlägenheterna hade redan evakuerats av polisen. Nu ropade man i megafonen att "han" skulle kasta vapnet och komma ut.

Mannen i familjen, som bestod av ett iranskt par och deras två barn, gick ut i korridoren och låste upp den yttre dörren. Han blev omedelbart övermannad av beväpnade poliser. Mannen berättade senare i Sydsvenska Dagbladet (3/1-90) att poliserna riktade sina pistoler mot honom, tryckte ner honom på trappan, där han fick sitta halvklädd i en halvtimme i vinterkylan, medan polisen undersökte hans lägenhet och alla grannar stod utanför och tittade på. I lägen-

heten hittade polisen enbart pojkarnas leksaks pistol. Sedan fördes iraniern bort till polisstationen där han förhördes utan tolk, varefter han släpptes.

Polisoperationen var ett massivt ingripande där polisen i Eslöv fick förstärkning från Malmöpolisen. Anledningen till ingripandet var att polisen fått ett telefonsamtal att mannen uppträtt hotfullt med skjutvapen (ett hagelgevär) i bostadsområdet. Polisingripandet var av en sådan skrämmande och förnedrande karaktär att familjen insåg att de inte kunde leva kvar i bostadsområdet utan måste flytta därifrån.

Historien om en blöja. En 30-årig iransk flykting följer sin sjuka hustru i ambulans till Kvinnokliniken i Malmö. Kvinnan blöder från underlivet och mannen är livrädd och nervös. När de kommer till sjukhuset får de besked att kvinnan ska undersökas, men undersökningen dröjer. Deras tre veckors gamla baby är också med på sjukhuset.

Mannen sitter vid sin hustrus sida och håller hennes hand när han upptäcker att barnet bajsat på sig. Han ber en sköterska om hjälp och när det dröjer – på en kvinnoklinik finns gott om blöjor – påminner han sköterskan om att han behövde en blöja till barnet. Hur denna

Aningslöshet är en fara för demokratin

■ ■ Min artikel den 20.2 har givit upphov till två typer av reaktioner. Den ena berör polisernas och åklagarens agerande i fallet med den misshandlade iraniern Muhammed och den andra handlar om juristutbildningens roll i sammanhanget.

En överåklagare har svarat t f chefsåklagarens beslut att inte väcka åtal, två professorer har i huvudsak försvarat juristutbildningen. Därutöver förekommer några kritiska inlägg bl a från Lena Ebervall, amanuens i förvaltningsrätt.

■ ■ ■

Överåklagaren i Malmö, Sven Rignells, artikel är ingen rolig läsning. Hans inlägg kan knappast tjäna som föredöme för morgondagens jurister. Han har i sitt korta inlägg hunnit med att såväl vränga fakta i min

Håkan Hydéns artikel från 20.2.

paralleller mellan det som händer Muhammed i Malmö och åklagarens vägran att väcka åtal å ena sidan och

och utan dogmatiska pek-pinnar lärt sig se skillnad på aningslöshet och ansvar i det svenska rättsväsen-

kommunikation mellan iraniern och den svenska sköterskan i verkligheten skett är oklart. Hur som helst upplever sköterskan mannen som en sådant hot att hon ringer till polisen som snabbt kommer till Kvinnokliniken. Mannen berättar för Sydsvenska Dagbladet (16/3-91): "Jag förstod ingenting. Jag var förtvivlad och satt och höll min fru i handen och mitt barn när polisen kommer in och slår mig i handbojor". Till sin förtvivlan fördes han i polisbil till Polishuset i Malmö där han hölls inspärrad i en poliscell i sex timmar.

Professor Nils-Otto Sjöberg, chef på Kvinnokliniken, försvarade sin personal och hävdade att iraniern – som är en storvuxen man – använde ett hetsigt och kraftigt "kroppsspråk" som skrämde sköterskan. Att hustrun blödde kraftigt och att mannen var nervös och orolig, att ett treveckors barn var med i bilden och att iraniern kanske inte behärskade svenska språket utan valde fel ord försvaret inte iranierns uppträdande, menade professorn. Senare polisanmälde iraniern polisen för våld med batong under färden från Kvinnokliniken till Polishuset.

Förnedring

Det som inte tydligt framträdde i misshandelsmålet på Centrumhäktet i Malmö var de bakomliggande mekanismerna till varför iraniern misshandlades. Dessa blir emellertid lättare att åskådliggöra i de andra fallen. I såväl fallen med den asylsökandes fingeravtryck och nyårsrazzian som i historien om en blöja har man visserligen använt onödigt våld och tvång, men huvudsyftet har inte varit att vålla fysiska och kroppsliga skador. Vid alla dessa tre händelser har polisingripanden genomförts på ett sådant sätt att de förorsakade förnedring av flyktingen. Det är emellertid enbart i de sistnämnda två fallen som allmänheten framträder på ett konkret sätt. Både polisingripandena i Eslöv och på Kvinnokliniken initierades av allmänheten. Det pågår en subtil form av dialog mellan den svenska allmänheten och polismyndigheterna på en abstrakt nivå – på gränsen mellan det medvetna och det omedvetna – om hur flyktingar och invandrare ska behandlas i Sverige. Även om allmänheten inte var direkt inblandad i misshandelsmålet styrde dialogen – den kollektivt underförstådda meningen – polisens agerande.

Min tes är alltså att det förvrängda offentliga samtalet om invandrar- och flyktingfrågorna i Sverige har lett till att det utvecklats en uttrycksform om dessa frågor som är präglad av en förnedrande och negativ syn på människor från andra kulturer. Denna negativa inställning är särskilt påfallande beträffande vissa nyanlända grupper från framför allt Mellanöstern. Polisens agerande i de fall vi tog upp utgör enbart ett förverkligande av denna uttrycksform liksom det speglar inställningen hos den svenska allmänheten gentemot människor från andra kulturer. Det abstrakta psykologiska fenomen som denna inställning till främmande kulturer utgör, när det förkroppligas på myndigheternas verkställande nivå, kan – som vi har sett – medföra tragiska och groteska konsekvenser.

I stället för att undersöka problemets kärna genom att relatera den faktiska händelsen till myndigheternas inställning till människor från främmande kulturer och till flyktingar i synnerhet och att betona det bristande kulturpluralistiska tänkandet i Sverige, förvandlades misshandelsfallet på Centrumhäktet i Malmö till en fråga om juristutbildningen. Håkan Hydén menade att den svenske juristen saknade "professionell identitet, civilkurage och självständigt tänkande, som skulle kunna vara ett värn mot maktövertagande och moralisk upplösning i samhället". Botemedlet mot detta var, enligt Hydén, en förbättrad juristutbildning. Avsaknad av ett direkt samband mellan å ena sidan misshandeln av den asylsökande iraniern i poliscellen och å andra sidan juristutbildningen och självständigt tänkande jurister och knappa resurser vid Juridiska institutionen i Lund oroade emellertid inte samhällsdebattörerna.

Dessa faktorer hör till olika sfärer av människans kollektiva liv. Uttrycket självständighet – som det användes av Håkan Hydén för att beskriva en kvalitativ egenskap hos den enskilde juristen – beskriver ett psykologiskt tillstånd, medan juristutbildningen är en rättslig företeelse som i mån av behov skapas av rättsliga faktorer i samhället. Jag underskattar inte värdet av en bra juristutbildning utan vill bara poängtera att frågan om juristernas självständighet kontra icke-självständighet avgörs långt innan man nått Juridiska institutionens föreläsningssalar.

Tolkar vi Håkan Hydéns användning

av uttrycket "självständigt tänkande" rätt på systemnivå, dvs som en egenskap framsprungen ur rättssystemets funktionssätt, då kan man säga att han menade att om man utbildar bra jurister så kan man garantera att rätten inte kommer att påverkas av andra samhällsliga faktorer och särintressen såsom politik, icke-rättsliga moralregler och fördomar. Men tyvärr är tanken om ett oberoende rättssystem enbart en myt skapad av juristerna själva för deras eget bruk och för att därigenom uppnå legitimitet hos vanliga medborgare för rättssystemets politiskt genomsyrade verksamhet.

Rätten är lika beroende av politiken som en fisk av vattnet. Man ska inte glömma det banala faktum att lagstiftarna faktiskt är politiker och tillämpare av rättsregler, som t ex åklagaren i Malmö, och att de i sin ämbetsutövning står i ständigt samspel med andra myndigheter. En lagtillämpares totala självständighet och civilkurage i sin tjänsteutövning skulle på systemnivå betraktas som att vederbörande begick grovt tjänstefel eller att han eller hon rent av bedriver subversiv verksamhet.

Även om processrätten innehåller bestämmelser om hur den materiella rätten ska förverkligas – dvs hur olika rättsfrågor ska hanteras inom rättssystemet – kommer yttre rättsliga faktorer som t ex politiska preferenser eller fördomar alltid att påverka slutresultatet av ett rättsligt avgörande på ett så subtilt sätt att det slipper närmare granskning av utomstående iakttagare. Rättstillämparen kan först avgöra frågan på helt icke-rättsliga grunder och sedan uppfylla de formella rättsprocedurerna kraven i sitt formella beslut. Annorlunda uttryckt: man bestämmer först och motiverar det logiskt senare. Fördomar och personliga preferenser har ofta sina rötter i människans omedvetna, och det som är omedvetet kan varken regleras med hjälp av stränga processrättsliga normer eller med en förbättrad juristutbildning.

Dubbelmoral

Trots gammal svensk demokratisk tradition har det pluralistiska idealet – dvs att vara oense utan att vara osams – inte haft så stor framgång inom den svenska kulturen. Det faktum att Sverige har ett pluralistiskt politiskt statskick innebär nödvändigtvis inte att landet även är pluralistiskt i kulturellt avseende.

Beskrivningen av Sverige som demokratiskt när det gäller den politiska uppbyggnaden men icke-pluralistiskt i socio-kulturellt avseende låter kanske paradoxal. Den utgör dock en realistisk beskrivning av den svenska samhällsuppbyggnaden. Denna paradox avspeglas framför allt såväl i svenskarnas inställning till främmande kulturer som i den officiella svenska invandrar- och flyktingpolitiken.

Svårigheten med den pluralistiska idén beror – enligt författaren Anders Ehnmark i *Sydsvenska Dagbladet* (1/8-91) – på att Sverige inte har någon urban kultur. "Kultur har alltid gjorts på landet", skriver Ehnmark, "eller i de blygsamma settlements i granskogen som våra städer utgör. Då man äntligen träffats har man antingen sökt komma överens, eller slagit ihjäl den andra, som förr i tiden".

Det måste här markeras att begreppet kulturpluralism, som jag i det följande ska använda det, inte är besläktat med begreppet kulturrelativism som förespråkas som officiell ideologi i Sverige. Etnologen Karl-Olov Arnstberg definierar kulturrelativismen i sin bok *Svenskhet: Den kulturförnekande kulturen* (1989) på följande sätt: "Kulturrelativist är något man bör vara, något positivt. En kulturrelativist respekterar andra kulturer därför att han/hon vet att inget kulturmönster kan göra anspråk på att vara bättre (eller för den delen sämre) än andra" (s. 377). Som det poängteras bl a av Arnstberg utgör kulturrelativism ett logiskt ohållbart påstående. Kulturrelativismen är själv ett kulturellt perspektiv som gör anspråk på icke-relativistiska, dvs universiella sanningar medan den fördömer dem i andra kulturella perspektiv. Alla kulturella värderingar är relativistiska, menar kulturrelativisterna, utom värderingen att "alla kulturer är relativistiska". Den tyska socialfilosofen Agnes Heller skriver i en artikel under rubriken *Can Cultural Patterns be Compared?* i *Dialectical Anthropology* 8/84 att kulturrelativism medför en form av dubbellmoral. Kulturpluralism konstruerad i enlighet med Jürgen Habermas ovan nämnda teori om det kommunikativa handlandet blir, å andra sidan, ett handlingsinriktat begrepp. Det beskriver betingelserna för en framgångsrik interkulturell dialog. Tanken om nödvändigheten av en framgångsrik interkulturell dialog är emellertid normativ och ideologiskt fä-

gad, medan beskrivningen av dess betingelser är vetenskapligt grundad.

Lite förenklat kan man hävda att uppkomsten av en framgångsrik interkulturell dialog förutsätter avsaknaden av alla former av tvång eller förtryck. Olika parter som deltar i denna interkulturella dialog måste ha samma möjligheter att kunna framhålla sin sak och ingen av dem får driva dialogen enligt sin egen kulturella måttstock. Jag påstår inte att min definition av kulturpluralism är felfri, men den är för det första logiskt hållbar och för det andra vetenskapligt grundad, vilket innebär att dess svagheter kan åtgärdas genom empirisk forskning.

Kulturpluralism överskrider således kulturrelativisternas önsketänkande som förespråkar tolerans gentemot olik-tänkande och deras livsstil. Kulturpluralismen begär att sanningshalten i olika konkurrerande normer konfronteras på lika villkor under en tvångsfri kommunikationsprocess. Den är, med andra ord, ett försök att förverkliga det grundläggande förnuftet i språket och det sociala livets dialektik. Kulturpluralism definierad på detta sätt framhäver ännu tydligare betydelsen av massmedia och de negativa effekter som det faktum att invandrar- och flyktinggrupper och andra minoritetsgrupper inte aktivt deltar i det offentliga samtalet i Sverige medför för samhället i sin helhet.

Skamfilat rykte

Sällan använder man ordet pluralism i den offentliga debatten i Sverige. I vissa intellektuella kretsar är ordet fortfarande helt främmande. Även i debatter som berör invandrarnas och flyktingarnas rättigheter i Sverige talas det gärna om mänskliga rättigheter och kampen om demokrati utan att dessa begrepp relateras till nödvändigheten av att Sverige blir kulturellt pluralistiskt. Nästan ingen av samhällsdebattörerna ovan t ex uppmärksammade att det som hände i poliscell 48 på Centrumhäktet i Malmö ifrågasatte själva grunden för den svenska pluralismen och därigenom den svenska demokratin över huvud taget. Det framställdes enbart som ett rättsligt problem. Man föll tillbaka på de gamla föråldrade juridiska begreppen och talade om rättsstaten och upprepåde samma gamla innehållslösa juridiska klichéer i stället för att våga undersöka roten till det onda, vilken inte fanns inom själva rättssystemet.

Frågor som berör hur invandrare och flyktingar bemöts och behandlas av svenska myndigheter – något som inte ska blandas ihop med vissa aspekter av flyktingpolitiken såsom flyktingkvoter eller den tekniska definitionen av flyktingbegreppet – är av central betydelse för alla minoritetsgrupper i Sverige. Behandlingen av flyktingar – dvs människor från främmande kulturer som söker en fristad i Sverige – vid landets gränser är således om något ett tecken på det svenska samhällets förhållnings-sätt till sina minoritetsgrupper. Detta bemötande av asylsökande och flyktingar i Sverige blir därför ett ställningstagande för eller emot själva idén om ett pluralistiskt och demokratiskt Sverige.

Samma händelseförlopp, granskat ur ett annat perspektiv, leder Jesús Alcalá att på *Sydsvenska Dagbladets* ledarsida (15/2-91) ställa följande fråga: "Om svenska poliser i sin normala yrkesutövning och tider av lugn då alla demokratiska institutioner fungerar ändå är beredda till sådana självständigheter och sådan nonchalans inför skrivna lagar vad har vi då att vänta i ett krisläge när konstitution och demokratiska spelregler verkligen sätts på prov?". För min del utmynnar problemet i sin helhet i följande fråga: Omfattar det som Alcalá kallar demokratiska spelregler en allmän accepterad kulturpluralistisk ideologi eller består dessa regler enbart av maktfördelningsprinciper som gäller vissa etablerade intressen i det svenska samhället? Om dessa regler inte innehåller en pluralistisk ideologi kan minoritetsgrupper vänta sig vad som helst i ett krisläge.

Det kulturpluralistiska tänkesättet är ännu långt ifrån förankrat i svenskarnas tänkesätt. Bland akademiker bemöts ofta pluralismens idé med samma "öppenhet" som man uthärdar kvinnofrågor, dvs som oseriösa – egentligen helt onödiga, orealistiska och ganska irriterande – ideér. Detta, anser jag, säger mycket om pluralismens skamfilade rykte i Sverige. □

REZA BANAKAR är doktorand vid Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet.